

UO‘K:37.013:373.3

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING PROFESSIONAL RIVOJLANTIRISH
TEKNOLOGIYALARI****ТЕХНОЛОГИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ****TECHNOLOGIES FOR PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS****G‘ofurova Mahfuza Abbosovna** Farg‘ona davlat universiteti, Boshlang‘ich ta‘lim uslubiyoti kafedrası, pedagogika fanlari
bo‘yicha falsafa doktori (PhD)**Annotatsiya**

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematik savodxonligini oshirishda fikrlashning ahamiyati, turli masala va topshiriqlarning yechim yo‘llarini aniqlash, to‘g‘ri qaror qabul qila olish ko‘nikmalarini shakllantirish haqida fikr yuritiladi. Hozirgi zamon boshlang‘ich ta‘lim metodikasini takomillashtirishga qo‘yiladigan yangi talablarni belgilab olish, uning innovatsion xususiyatlarini aniqlash va mazkur jarayonni takomillashtirishda integratsiya omillarini o‘rganish muhimdir. Bu masalalarni nazariy va metodik asoslash orqali boshlang‘ich ta‘lim metodikasini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish uchun keng imkoniyatlar yaratiladi.

Аннотация

В данной статье рассматривается значение мышления в повышении математической грамотности учащихся младших классов, определении способов решения различных задач и заданий, формировании умений принимать правильное решение. Важно определить новые требования к совершенствованию современной методики начального образования, определить ее инновационные особенности, изучить интеграционные факторы совершенствования этого процесса. Благодаря теоретическому и методическому обоснованию этих вопросов он предоставляет широкие возможности для совершенствования методики начального образования на основе инновационных подходов.

Abstract

This article examines the importance of thinking in improving the mathematical literacy of primary school students, determining ways to solve various problems and assignments, and developing the skills to make the right decision. It is important to identify new requirements for improving modern methods of primary education, determine its innovative features, and study integration factors for improving this process. Thanks to the theoretical and methodological substantiation of these issues, it provides ample opportunities for improving the methods of primary education based on innovative approaches.

Kalit so‘zlar: matematik savodxonlik, fikrlash, mantiqiy fikrlash, mulohaza yuritish, ko‘nikmalar, ta‘lim, boshlang‘ich, metodika, innovatsiya, nazariya, tajriba, amaliyot, yondashuv, zaruriyat, bilim, ko‘nikma, malaka.

Ключевые слова: математическая грамотность, мышление, логическое мышление, рассуждение, навыки, образование, элементарное, методология, инновации, теория, опыт, практика, подход, необходимость, знания, умение, компетентность.

Key words: This article examines the importance of thinking in improving the mathematical literacy of primary school students, determining ways to solve various problems and assignments, and developing the skills to make the right decision.

KIRISH

XXI asrda jahon miqyosida ta‘lim barqaror taraqqiyotini ta‘minlovchi asosiy omil sifatida e‘tirof etilib, 2030-yilgacha belgilangan Xalqaro ta‘lim konsepsiyasida sifatli ta‘lim olish va ijodiy qobiliyatni rag‘batlantirish dolzarb vazifa sifatida belgilandi. Unda ta‘limning asosiy bo‘g‘ini hisoblangan boshlang‘ich ta‘limda fanlarni innovatsiya va zamonaviy ta‘lim texnologiyalari asosida o‘qitish, o‘quvchilarda integratsiyalashgan ta‘limni rivojlantirish, ularda ijtimoiy faollik ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik tizimning imkoniyatlarini kengaytirishni taqozo qiladi. Bu esa ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirish va o‘quv materiallarini fanlararo

aloqadorlik tamoyillari asosida egallashda kasbiy kompetentlikni orttirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekiston strategiyasi"da mamlakatda "ilm va innovatsiyalarga asoslangan yangi iqtisodiyotni barpo etish" vazifasi qo'yilgan[1]. Bu vazifalar ijrosi doirasida boshlang'ich ta'limni rivojlantirish va unda ta'lim sifatiga erishish masalalari ham muhim o'rin tutadi. Yurtimizda ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar ta'lim tizimini to'liq axborotlashtirishni, o'qitish mazmuni va sifatini qayta ko'rib chiqish, o'quv fanlarini integratsiyalash, o'qitishda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan o'rinli va samarali foydalanish asosida tashkil etishni taqozo etmoqda. Bo'lajak o'qituvchilarni belgilangan xalqaro standartlar asosida bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarga ega bo'lishini ta'minlash ta'lim muassasalari faoliyati sifati va samaradorligini oshirish ustuvor vazifa etib belgilangan. Bu o'z navbatida ta'lim muassasasida yagona o'quv-me'yoriy hujjatlarni fanlar integratsiyasi asosida takomillashtiri zaruriyatini yaratib beradi. Mamlakatimizda ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilish, ilmiy kadrlar tayyorlashni zamon talablari darajasiga ko'tarish, iqtidorli yoshlarning ilmiy dunyo qarashini shakllantirishda integratsiyalashgan ta'limni keng qamrovda yo'lga qo'yish sohasida keng ko'lamlı chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Hozirgi zamon boshlang'ich ta'lim metodikasini takomillashtirishga qo'yiladigan yangi talablarni belgilab olish, uning innovatsion xususiyatlarini aniqlash va mazkur jarayonni takomillashtirishda integratsiya omillarini o'rganish muhimdir. Bu masalalarni nazariy va metodik asoslash orqali boshlang'ich ta'lim metodikasini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish uchun keng imkoniyatlarni beradi. Bugungi kunda boshlang'ich bo'lajak o'qituvchilarning funksional savodxonligini oshirish ta'lim metodikasiga yangi talablar qo'yilmoqda.

Funksional savodxonlik – nostandart hayotiy vaziyatlarda samarali harakat qilish qobiliyati. Buni "kundalik donolik", stoldan tashqarida muammolarni hal qilish, o'z hayotingizni barkamol qurish va unda yo'qolmaslik qobiliyati deb ta'riflash mumkin. Funksional savodxonlik PISA xalqaro tadqiqoti formati orqali shakllanadi. Funksional savodxonlikni rivojlantirish nuqtai nazaridan ta'lim sifati ko'rsatkichi PISA xalqaro tadqiqotidir. PISA tadqiqoti yoshlarga "kattalar" hayotida yordam berishi kerak bo'lgan ko'nikmalar mavjudligini tekshirishga qaratilgan. Funksional savodxonlik — bu shaxsning ma'lumotlarni olish, tahlil qilish, ularni faoliyatda qo'llash va turli vaziyatlarda samarali qarorlar qabul qilish qobiliyati. U jamoatchilik va shaxsiy hayotda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Bu savodxonlik turli sohalarda, masalan, matematika, o'qish, yozish va texnologiyalar bo'yicha muhimdir. Zamonaviy ta'lim holatini falsafiy, ijtimoiy-iqtisodiy va psixologik-pedagogik kontekstlarda tahlil qilish funksional savodxonlik mazmunini qayta ko'rib chiqishni asoslaydi. Funksional savodxonlik bu jamiyat taraqqiyoti va shaxsiy ehtiyojlarning o'sishi, to'liq huquqli bo'lishi uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni tashkil etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbekiston Respublikasining barcha ta'lim maktablari uchun majburiy bo'lgan Davlat ta'lim standartlari talablarida berilgan tayanch ta'lim mazmuni bajarish, o'quv dasturiga zamon talablaridan kelib chiqib, fundamental, nazariy yoki eksperimental fan sifatida yondashish, fanning falsafiy va metodologik jihatdan yangilanishini, ta'lim mazmuni va o'qitish uslubiga nisbatan takomillashtirilgan, samarali boshqaruv usullarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Ushbu maqsad yo'lida bo'lajak o'qituvchilarning professional rivojlantirish maqsadida boshlang'ich ta'lim metodikasiga yangi talablar qo'yilmoqda. Jumladan, bogshlang'ich ta'lim metodikasida o'ziga xos innovatsion nazariy tajribalar yuzaga kelganligini ko'rishimiz mumkin[2].

Bo'lajak o'qituvchilarning professional rivojlantirish funksional savodxonlik deganda "Jamiyat taraqqiyoti va shaxsiy ehtiyojlarning o'sishi, to'liq huquqli bo'lishi uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar darajasi va iqtisodiyotda insonning samarali ishtiroki o'z jamiyati va mamlakatining siyosiy, fuqarolik, ijtimoiy va madaniy hayotini targ'ib qilish kabi sifatning ortib borishi tushiniladi.

Funksional savodxonlik insonning o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarini hayotiy vaziyatlarda qanchalik qo'llashi mumkinligini ko'rsatadi, u individual tayyorgarlikning zarur darajasini belgilaydi. Ular kompetensiyani hayotiy vaziyatlarda nostandart harakat qilish qobiliyati sifatida emas, balki xalqaro amaliyotda funksional savodxonlikni rivojlantirish va baholash uchun vazifalarning

maxsus shakllari qo'llaniladi. Tuzilishi va bunday vazifalarning mazmuni an'anaviy o'quv va kognitiv vazifalardan sezilarli darajada farq qiladi. O'qituvchilarning ushbu asoslarni tushunishlari, farqlay olishlari va funksional savodxonlikning har bir turini rivojlantirish bo'yicha vazifalar, bu o'zgarishlarga tayyor o'qituvchiga ta'limning yangi sifatiga erishish imkonini beradi. Funksional savodxonlik talabani olingan bilimlardan hayotiy vaziyatlarda ko'nikma va malakalarni qanday qo'llash imkoniyatlarini ko'rsatadi. Funksional savodxonlik talabani shaxsning hayotiy faoliyatini amalga oshirishga tayyorligining minimal talab qilinadigan darajasini belgilaydi [3].

Pedagogika fanlari doktori fanlar, professor A.I.Yur'yevna fikricha, funksional savodxonlik tushunchasi keng ma'noda shaxsning ajralmas sifati hisoblanadi. Turli tomonlardan qarash mumkin: matematik, o'qish va tabiatshunoslik savodxonligi o'zgarib bormoqda. Funksional savodxonlikning boshqa jihatlari, masalan, moliyaviy savodxonlik, global kompetensiyalar, ijodkorlik shaxslar aktuallashtirilgan sari pedagogik jamoatchilikning diqqat-e'tibori ob'ektiga aylanadi [3]. V.A.Ermolenkoning fikricha, funksional savodxonlik tushunchasining rivojlanishining quyidagi 4 bosqichi mavjud:

1. Funksional savodxonlik an'anaviy savodxonlikni to'ldiruvchi vosita sifatida ko'riladi

2. Funksional savodxonlik guruhlar va jamoalarda ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida funksional o'zgaruvchanlik muammo sifatida.

3. Aloqa o'rnatish malaka darajasini oshirish bilan funksional savodxonlik yozma so'z, umumiy ta'lim, mehnat dunyosidagi o'zgarishlar; an'anaviy savodxonlikni kiritish; ikki darajali xabardorlik Funksional savodxonlik tuzilmalari (global va mahalliy komponentlar), uning "umr bo'yi" ta'lim asosi sifatidagi roli, shaxsiyatni rivojlantirish;

4. Postindustrial jamiyatga o'tish davrida funksional savodxonlik tarkibi va mazmunidagi o'zgarishlarni aniqlash [5].

S.A.ning so'zlariga ko'ra. Krupnik, V.V.Matskevich, "Jamiyatning hayot sifatini baholash o'lchovi sifatida savodxonlik (funksional savodxonlik) faqat dolzarb bo'lib qoladi. Shuning uchun funksional savodxonlik tushunchasidan foydalaniladi.

Jamiyatning hayot sifatini baholash o'lchovi sifatida (madaniy standartning bir turi)

turli ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini solishtirganda foydalaniladi [6].

Ko'pchilik tadqiqotchilar funksional savodxonlikning quyidagi o'ziga xos xususiyatlarini aniqlaganlar:

A. Kundalik muammolarni hal qilishga e'tibor berish;

B. Shaxsning situatsion xususiyati ya'ni o'ziga xos ijtimoiy jihatdan o'zini namoyon qiladi;

D. Standart, stereotipik muammolarni hal qilish bilan bog'liqligi;

E. Asosan muammo kontekstida mantiqiy savodsizlikka barham berishni jadallashtirish yo'llarini izlash [7].

Umumiy ta'lim darajasida funksional savodxonlik meta-mavzu ta'lim natijasi sifatida qaraladi hamda olingan bilimlardan foydalanishni nazarda tutadi shu bilan birgalikda ta'lim va muloqotning dolzarb muammolarini hal qilish, kundalik muammolarni hal qilishga yordam beradi,

Hozirgi zamon boshlang'ich ta'lim tizimi o'ziga xos tarzda rivojlanib bormoqda. Bunda quyidagilar muhim o'rin tutadi:

– boshlang'ich ta'lim o'quv fanlarini optimallashtirish;

– boshlang'ich ta'limni professional darajada amalga oshirish;

- maktab yoshidagi barcha bolalarni boshlang'ich ta'lim bilan qamrab olish;

- boshlang'ich ta'limga eng so'nggi pedagogik yutuqlarni tatbiq etish;

- boshlang'ich ta'limni professional pedagoglar bilan ta'minlash [2].

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Umumiy ta'lim darajasida funksional savodxonlik meta-mavzu ta'lim natijasi sifatida qaraladi hamda olingan bilimlardan foydalanishni nazarda tutadi shu bilan birgalikda ta'lim va muloqotning dolzarb muammolarini hal qilish, kundalik muammolarni hal qilishga yordam beradi, Boshlang'ich ta'limni tashkil etish usullariga doir bir talay yonda Shuvlar mavjud. Usul deganda dars mashg'ulotlarini tashkil qilishning tizimli metodlari va o'qitishning shakllari tushuniladi. Shu jihatdan xorijlik pedagogik

olimlar boshlang'ich ta'limni tashkil etishga doir o'ziga xos yondaShuylarni bayon qilishgan. Bu o'rinda ana shu usullarning asosiylariga e'tiboringizni tortamiz. 1. Emotsional yondashuv. Mazkur yondashuvga ko'ra, mashg'ulotlarda o'quvchilarni qiziqtiruvchi va ularning his-hayajonini qo'zg'atuvchi usullar qo'llanilishi kerak. Bunda o'quvchilar o'quv materiallarni qiziqish va ishtiyoq bilan qabul qiladi. Shuningdek, mashg'ulotlar ko'rgazmali vositalarga boy bo'lishi va ular o'quvchilarda munosabat uyg'otishi lozim. Bu borada o'quv qurollarining ham estetik talablarga javob berishi taqozo etiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarning professional rivojlantirish o'qituvchining pedagogik faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi turlarini ajratib ko'rsatish mumkin kompetensiyalar: umummadaniy, aksiologik, didaktik, texnologik, psixologik, kommunikativ, uslubiy, boshqaruv, refleksiv, monitoring.

Shunday qilib, umumta'lim maktabi o'qituvchisining umummadaniy kompetensiyasi uning mavjudligini nazarda tutadi.

1. O'qituvchining aksiologik kompetensiyasi asosini tashkil etuvchi qadriyatlarining shakllanganlik darajasi bilan bog'liq pedagog shaxsining ichki dunyosi va uning faoliyatiga yordam beradi.

2. Kommunikativ madaniyat; o'z-o'zini takomillashtirish va ifodalashga yordam beradigan qadriyatlar.

3. O'qituvchining nazariy va amaliy tayyorgarligining integrativ birligi sifatida didaktik kompetensiya umumta'lim maktabi o'quvchilarining funksional savodxonligini shakllantirishda o'qitishning nazariy asoslari va qonuniyatlarini ifodalaydi.

4. Texnologik kompetentlik darajasi kasbiy faoliyatda chuqur bilim va keng eruditsiyaning ta'lim jarayonining maqsad va vazifalarini aniqlashtirish, o'quv materiali mazmunini mavjudligi bilan belgilanadi.

Pedagoglarning professional yondoshuv funksional savodxonligini oshirish muhim ahamiyatga ega, chunki bu o'qituvchilarning o'quvchilarga sifatli ta'lim berish qobiliyatini kuchaytiradi. Quyidagi usullar orqali pedagoglarning funksional savodxonligini rivojlantirish mumkin:

1. Tayyorlov dasturlari: O'qituvchilar uchun amaliy kurslar va seminarlar o'tkazish, yangi pedagogik texnologiyalar va metodlarni o'rgatish.

2. Maqsadli treninglar: Pedagogik faoliyatda zarur bo'lgan aniq ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan treninglar tashkil etish.

3. Kollaborativ o'rganish: O'qituvchilar orasida tajriba almashish, guruhli ishlar va o'zaro fikr almashish orqali bilimlarni kengaytirish.

4. Innovatsion uslublar: Yangi ta'lim metodlarini va texnologiyalarini o'z faoliyatida qo'llashni rag'batlantirish.

5. O'z-o'zini baholash: O'qituvchilarni o'z faoliyatlarini tahlil qilish va takomillashtirish uchun imkoniyatlar yaratish.

6. Fanlararo yondashuv: Turli fanlar o'rtasida integratsiya qilish orqali o'qituvchilarning ko'nikmalarini kengaytirish.

XULOSA

Jamiyatda funksional savodxonlikni shakllantirishning muhim asosi sifatida ta'lim texnologiyalari, ya'ni muammoli ta'lim, interfaol ta'lim, hamkorlikdagi ta'lim, tadqiqotchilik ta'lim, modulli ta'lim va boshqa ta'lim texnologiyalarining ta'lim jarayonida keng tatbiq etilishini qarashimiz mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ilmiy dunyoqarashni fanlararo integratsiyalash asosida takomillashtirish muammosiga doir milliy va xorijiy tajribalarning tizimlashtirish, ularda mantiqiy, tanqidiy va kreativ fikrlashni rivojlantirishning didaktik tizimini takomillashtirish, hozirgi holati, pedagogik shart-sharoitlari, zamonaviy ta'lim texnologiyalariga asoslangan metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning o'zlashtirgan nazariy bilimi, amaliy ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni yangi vaziyatlarda qo'llash orqali o'quv materialini ongli o'zlashtirishga erishish bosh vazifalardan biri hisoblanadi.

Hulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, bugungi kunda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari oldida tahliliy fikrlash va kreativ faoliyat ko'rsatish ko'nikmasini egallash, kelgusida ularni boshlang'ich sinf o'quvchilarida shakllantirish malakasi bilan qurollanish juda zarurdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida. 2023-yil 28-fevral
2. Jabborova O. Boshlang'ich ta'lim metodikasining yangi nazariy masalalari. – Toshkent, 2022.
3. Ефремова Н. Ф. Организација оценивания компетенций студентов, приступающих к освоению основных образовательных программ вузов. Рекомендации для вузов, приступающих к переходу на компетентностное обучение студентов. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2010. 132 с.
4. Лебедев О. Е. Образованность учащихся как цель образования и образовательный результат // Образовательные результаты / под ред. О. Е. Лебедева. СПб., 1999. С. 45
5. Ермоленко В. А. Развитие функциональной грамотности обучающегося: теоретический аспект // Электронное научное издание «Альманах Пространство и Время». 2015. №1
6. Крупник С.А., Мацкевич В.В. Функциональная грамотность в системе образования Беларуси. – Мн.: АПО, 2003. 125 с. С. 100.
7. Рудик Г.А., Жайтапова А.А., Стог С.Г. Функциональная грамотность – императив времени // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. 2014. № 1. Т. 12. С. 263-269.
8. Davydov V. V. o'quv faoliyati: tadqiqotning holati va muammolari. // Boshlang'ich maktab. 1991-raqam 6-p. 16-23.
9. Gafurova, M. A. (2021). Developing Cognitive Activities of Primary School Students based on an Innovative Approach. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8(10), 236-242.
10. Gafurova, M. (2021). Intellectual and Cognitive Activities of School Pupils. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(2), 447-450.
11. Gofurova, M. A. (2020). Развитие познавательной деятельности учащихся при решении задач. *Theoretical & Applied Science*, (1), 677-681.